

KULTŪRA

MENAS ✨ LITERATŪRA ✨ MOKSLAS

Reikšmingi žmonės

Dabartės labai svarbu jaustis reikšmingu. Kukliai nusišypsoti, kai esi pagiriamas (ką ten pagiriamas – pavadinamas talentu, proto bokštu, o gal net genijumi!..) – ai, ką jūs... kur jau ten man... Bet kuklintis – jau senų laikų bruožas. Dabartės visi pagyrimai nuryjami nė nemirktelėjus, kuklumas nepopuliarus ir netgi kenksmingas. Viskas aplinkui verda kunkuliuoja – tiek turime reikšmingų žmonių, kad baisu. Atrodo, kad uždusi nuo jų pertekliaus.

Nė nepalyginsi su senais laikais, kai nepakliuvęs į televizorių (ar bent jau į rajoninį laikraštį) nė svajot negalėjai apie reikšmingumą. Buvo itin gūdūs laikai; žmonės tiesiog imdavo ir numirdavo, nė žinle nepranešę pasauliui apie savo egzistavimą. Ir pasauliui jie visai nerūpėjo.

Net nepalyginsi su dabartimi, kai vos ne kiekvienas žmogus turi *fb*. Taigi net pati nykiausia asmenybė gali transliuoti savo egzistenciją pasauliui, susikurti kad ir mažutį, bet savą socialinį burbulėlį ir jaustis pakankamai reikšmingu statistiniu vienetu.

Galbūt tai padeda sumažinti kultūrinę įtampą ir socialinę nelygybę? Suartina žmones iš skirtingų visuomenės sluoksnių, turinčių skirtingas nuomones ir politines pažiūras, skonį ir vaizduotę? Priartina pasaulį prie tavęs, o tave – prie pasaulio?..

Į šiuos klausimus galima atsakyti visaip. Ir teigiamai, ir neigiamai. Ir abejojant. Ir nepasikliaujant, ir tikint. Viena aišku, kad svetimų gyvenimų fragmentai, kokie jie įdomūs bebūtų, svetimais ir lieka. O kartais ir labai slegia, nes juk visa, kas pakliūva į viešumą, būna pagražinta, pašlifiluota, pafiltruota, o kartais netgi subjaurinta ir hipertrofuota. Ir visa tai daroma dėl *reikšmingumo*. Dėl noro išsiskirti.

Bet veikiausiai dėl šito susireikšminimo mes ir nesame išskirtiniai. Veikiau jau – vienodi, pasikartojantys, panašūs kaip sraigteliai dideliame mechanizme. Atminty atgyja puikiame seriale „Jaunasis popiežius“ (rež. Paolo Sorrentino) ištarti žodžiai, kad reikšmingiausias šiuolaikybės menininkas yra ne tas, kurio vardas nuolat linksniojamas, o tas, kurio vardas nutylimas. Taigi dažnos šių dienų *reikšmės*, tegu ir garsios, bet iš esmės – netikros, išpūstos.

Ar jums nėsyk netoptelėjo, kaip smagu – ir akiplėšiška – šiandienos pasaulyje būtų jaustis *nerėikšmingu*? Galbūt tiksliau nuskambėtų, jeigu pasakyčiau – būti nereikšmingu *pasauliui*. Galbūt tada atsivertų *reikšmė*, kurios paslaptis ir didybė užgniaužtų kvapą? Ir kuria dalintis niekaip neišeitų, nes jinai jus tiesiog paglemžtų, ištirpindama savyje. Taip vandenynas priima lietaus lašelį, o dykuma – smiltį.

Renata Šerelytė

Rūkas.

Nuotrauka iš leidinio *Kalvotoji Žemaitija*

*Dar šviečia alkūnėm nublizgintas stalas,
Jau temsta atvėsusio viralo puodas,
O šiaurė dar žėri tarytum kristalas,
Praėjusio laiko gražiai nušlifluotas.*

*Žemelė kaip grūdą priglaudžia kiekvieną,
Ir čiulpia šalpusniai raudonąjį molį.
O mēnuo atšoka nuo medžio kamieno,
Apšviesdamas tyliai užmigusį brolių.*

*Rasa susitraukia nuo šalto sidabro,
Apsunkusios varpos jau grimzta į klėtį.
Nuo tolimo žaibo žiedai atsidaro,
Ir galima riksmą per amžius tylėti.*

Stasys Jonauskas

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2025 m. suteikė 18 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Reikšmingi žmonės • **2-as psl.** Leonas Peleckis-Kaktavičius. Ant didžiųjų kūrybos svarstyklių (Vladas Kalvaitis, 2) • **4-as psl.** Astrida Petraitytė. Kultūrinio paveldo lobiai Kuršių nerijoje – ar atrasime? (2) • **5-as psl.** Algis Vaškevičius. Vienos dienos paroda pagerbtas didysis M. K. Čiurlionis • **6-as psl.** Rimantas Vagnagas. Eilėraščių spąstai, arba kaip aš norėjau būti trubadūru • **7-as psl.** „Drungnas kvapas rudens – į mane...” Eilėraščiai • **8-as psl.** Eilėraščių spąstai (tęsinys)

Kitame numeryje:

Naujos rudens parodos • Prabėgusios vasaros skaitiniai. Naujos ar senos knygos – kas geriau?

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

ANT DIDŽIŲJŲ KŪRYBOS SVARSTYKLIŲ (2)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2025 m. rugsėjo 6 d. „Kultūroje“

○○○
Liūdnoji šios šeimos statistika: nuo okupacinės valdžios nukentėjusių daugiau nei jos nepaliestų. Nelengva net patikėti: 11 patyrė tremtį ir kalėjimus, lageryje atsėdėjo 16 metų, tremtyje išbuvo 84 metus. Uošvis nuteistas rusų tribunolo ir sušaudytas Tuskulėnuose; kapas nežinomas. Vlado brolis pokario su maištyje dingo, jo likimas iki šiol nežinomas.

Vl. Kalvaitis – tolerantiškas žmogus, tačiau jo gyvenimo patirtis, artimųjų ir tautiečių sužaloti likimai neleisdžia būti abejingu, kai išgirsta, jog visa tai reikia nurašyti istorijai, senačiai, kad reikia žiūrėti tik į ateitį.

Vladas pergyvena, kad aplink dar daug nesuokiamo, sunkiai paaiškinamo. Ypač suskauda širdį, kai susitinka prieš miestelio turgavietę gyvenančią tytuvėniškę, net dešimt metų Intoje iškentėjusią. Maistui ji išleidžia 150 litų per mėnesį. Perka vištą, dalina ją į septynias dalis, sriubą verda. Dar perka tris litrus pieno, zacirkai. Turi dvi vištas ir nedidelį šiltnamiuką. Ne, ji nesiskundžia gyvenimu, ne toks žmogus. Tačiau su ja pabendravus, toks noras užaina kam nors iš tų, kurie kalti dėl tokios socialinės nelygybės, sugurinti nosį, jog... tik ašara nubyra.

Tada nejučia prisimena lagerį, kuriame buvo vos dvidešimt trys saulėtos dienos per metus ir baltas tik žemės dar nepasiekęs sniegas, ir kiek pašviesėja.

○○○
Kartais liūdna pasidaro, kad beveik nebėra sąsajų su gimtuoju Radviliškiu. Ne, gimtojo namo gyvenimo vėtros nenuvertė, tačiau priklauso jau svetimiems. Kai užaina noras pakvėpuoti tais skaniais, su niekuo nepalyginamais, tik geležinkelio miestui būdingais kvapais, atvažiuoja į Radviliškį, kad ir iš tolo paspokso į namo, kuriame surūkyta iš alksnio lapų padaryta pirmoji cigaretė, verandą. Liūdna, žinoma, bet buvo ir liko nepraktiškas iki senatvės, – kai dar buvo galimybė susigražinti tėvų namus, nepasirūpino.

Tokiom dienom būtinai susiranda ir bent vieną bendraklašį, kurių vos keli beliko.

Ar tremtys, lageriai pakeitė charakterį, būdo bruožus?

– Velniai žino, gal... – kažkaip neužtikrintai atsako Vladas. – Aš turbūt buvau ir esu tėvo kopija.

Tėvas, pasirodo, buvęs ne tik geras pasakotojas ir *štukorius*, bet ir vaidintojas. Tarpukaryje Radviliškyje buvo pastatyti Šaulių rūmai. Ten per šventes persikeldavo ir gimnazistų paruoštos programos, pastatyti spektakliai. Idėjinis vadas buvo Aleksas Puzanauskas, ir Šiaulių dramos teatre statęs spektaklius. Radviliškį surinktoje trupėje vaidino ir S. Kalvaitis, o vėliau ir gimnazistas sūnus. Vladas sako, jog jam labiausiai patikdavę užkulisiai, grimo kvapas. Ir dabar juos jaučias.

Tačiau dramaturgijoje debiutuoti nežadąs. „Nebeliks laiko“, – labai trumpas atsakymas.

2. SIELŲ, IŠALUSIŲ AMŽINO IŠALO ŽEMĖJE, IŠVADAVIMAS, arba VISKAS APIE KŪRYBĄ

Į Lietuvą Vl. Kalvaitis parsivežė apie porą šimtų epigramų. Visos jos parašytos rusų kalba, dauguma ten, Sibire, ir išspausdintos.

Buvo parašęs ir vieną kitą lyrinį eilėraštį, tačiau dabar tvirtina, jog jie tokie prasti, kad nėra ką apie juos ir kalbėti. Tebeturįs. Neseniai dar iš naujo perskaitęs.

– Jau tokius niekus rašiau. Dieve tu mano... – nelengva suprasti – tikrą teisybę sako ar kiek juokauja. Vladui tai kartais būdinga.

O satyrinių eilėraščių neišsižadąs. Jie pradėjo rasti kartu su lietuviškai rašomomis epigramomis. Ypač po to, kai į savo kompaniją priėmė šluotiečiai (jaunieji skaitytojai turbūt jau net negirdėję, jog buvo

Vladas Kalvaitis su tėvu tremtyje, Tulune.

V. Kalvaičio asmeninio archyvo nuotraukos

sovietmečiu toks visai neblogas satyros ir humoro žurnalas „Šluota“). Tada, kai susipažino su Pranu Raščium, Algimantu Pabijūnu, Gediminu Astrausku.

Debiutavo „Šluotoje“ 1966-ųjų gruodyje, tuoj po sugrįžimo iš Sibiro. Nusiuntė kelias epigramas Pr. Raščiui ir jas išspausdino. Didesniam pasitikėjimui nuteikė susitikimai su dviem pripažintais metrais. Vieno susirinkimo „Šluotoje“ metu buvo pakviestas paskaityti savo eilėraščių. „Iš tavęs bus satyrikas“, – pasakė ten dalyvavęs Antanas Jonynas. Maždaug tą patį pakartojo Teofilis Tilvytis.

Beveik porą dešimtmečių Vladas tobulino plunksną tik šitoje srityje. Tapo ganėtinai žinomu. Su bendraautoriais debiutavo dar sovietmečiu knygoje „Velnio tuzinas“ (1977). Žinomiausi kūrinėliai surinkti į knygas jau atkūrus Nepriklausomybę, tai – „Kolega išsiūlė“ (1997), „(Ne)nusipelnęs“ (2002), „Skuduriniai žmogeliukai“ (2004). Rašant epigramas svarbiausia buvo ir liko bendražmogiški dalykai. Be satyrinių miniatiūrų ir epigramų, humoristinių eilėraščių išleido ir lyrinių eilėraščių knygą „Prieblandos varnos“ (2002).

Dabar nė pats negali paaiškinti, kodėl pradėjo rašyti apsakymus, noveles. Tačiau kada parašė pirmąjį, pamena tiksliai – 1979 metais. Trys iš jų – „Grybai“, „Pamoka“ ir „Uždek žvakę“ – jau atėjus naujiems laikams, pateko į pirmąjį rinkinį „Volungė“ (2007). Anais laikais jų niekam siūlyti nebandė, nes gerai suprato, kad nepavyks. O pačiam didžiausiam darbui pasiryžo praėjus dar dešimtmečiui. Tada, kai jau buvo aišku, kad parašyto slėpti nebereikės.

○○○
Vladas neslepia, jog romanas gal devyniasdešimt penkiais procentais autobiografinis. Herojų paveikslai autentiški. Tačiau tai neturėtų sutrukdyti išvaduoti sielas, išalusias amžino išalo žemėje.

Ar kas nors iš bendrabilių jį skaitė?
– Tai kad daugelio mano draugų nebėr, – liūdnai konstatuoja.

– Ir monsinjorui nerodėt?

– Ne.

Tačiau tokia galimybė buvo. Tuomet, kai buvo parašęs tik pirmuosius skyrius, sunkiai susirgo žmona ir aštuonis mėnesius buvo šalia jos Vilniuje, Santariškėse. Katedros kleboną K. Vasiliauską lankė kas antrą vakarą. Užeidavo pasiguosti. Apie daug ką kalbėdavo. Žinoma, ir lagerį prisimindavo. Iš tuometinių naujienų bene labiausiai įstrigo užuomina apie tai, kad pas monsinjorą išpažintį atlikti panoro Juozas Baltušis ir kad ji užtruko trejetą valandų. Žinoma, ką kalbėjo literatūros klasikas ir monsinjoras, – paslaptis, tačiau šis faktas turėtų būti įdomus rašytojo kūrybos gerbėjams, ir ne tik.

Paklaustas apie literatūrinius mokytojus, Vl. Kal-

vaitis visų pirma nurodo O’Henrį ir Džeką Londoną. Prisipažįsta novelistikos mokėsis iš jų abiejų. Šis literatūros žanras žavėjęsis dar nuo gimnazistiškų metų. O kodėl jas pradėjo rašyti tik būdamas beveik penkiasdešimties?

– Mokiausi rašyt turbūt, – atsako Vladas, pats kiek savim abejodamas.

O iš lietuvių literatūros artimiausi Pulgis Andriušis ir Jonas Marcinkevičius. Pastarajam dalis simpatijų tenka gal dar ir dėl to, jog žemietis. Ypač brangus jo „Benjamins Kordušas“. Na ir Maironis pirmajam trejetuke, nors kai kas tuo ir nusistebi. Iki šių dienų mintinai moka „Čičinską“, kurio net gimnazijoje nereikalavo išmokti. Matyt, neatsitiktinai satyriniams eilėraščiams tiek laiko skirta.

Astrių, net labai astrių epigramų ir satyrinių eilių prirašyta. Ar neužkliuvo kokiam skundikui jų autoriaus praeitis? Nebuvo panašios istorijos, kaip Veliučionyse? „Galėjo būt, bet nebuvo, – atsako Vl. Kalvaitis, o kiek patylėjęs prideda: – O gal ir buvo, bet aš nežinau?..“ „Šluota“ anais laikais buvo vienas drąsiausių leidinių, be kita ko, gerbūsi ir savo autorius, tad nebūtų nieko keisto, jei, kad ir pavėluotai, kažką panašaus sužinotų.

Pats Vl. Kalvaitis nesuka galvos dėl savo literatūrinio stiliaus. Tačiau bevelija pastebėti, jog visada stengėsi rašyti kuo gražesne lietuvių kalba. Todėl visą gyvenimą mokėsi ir tebesimoko. Užtat žodynas prikaišiotas popierėlių.

Netikėtas žodis, ypač pirmoji kūrinio eilutė – ypatingos svarbos. Bernardas Brazdžionis mėgdavo kartoti, kad pirmąją eilutę padiktuoja Dievas. Turbūt ne vienam yra įsiminusi toji Vl. Kalvaičio eilutė, kurioje tvirtinama: „O jeiju koks žodis įkrito į širdį, jį Viešpats užrašė. Tik mano ranka“. Eilutė-patvirtinimas, kad Vladas vis dėlto ir lyrikas, nors pats linkęs nuo tokio titulo žegnotis. O bene šviesiausias anuos laikus ir dabartį įamžinantis tekstas vadina si „Jaunystės draugei Pūgai“. Pasielgčiau nedorai, jei neperrašyčiau jo nuo pradžios iki galo:

*Matau, tu ir vėlei kvailioji
Sniego melsvam lauke.
Kuo gi aš kaltas, mieloji,
Kad tu vieniša tokia?*

*Kadaise apglėbė kits kitą
Ritomės kūliais šlaitu...
Dabar aš vargstu nuo artritu,
Galbūt negaluoji ir tu?*

*Bet vis – tai prie lango ar staktų –
Brazdi. Nors abiem apmaudu,*

Atkelta iš 2 psl.

*Kai aš sutrikęs nei rakto,
Nei šlepečių nesurandu.*

*Ką man daryt? Kas beliko?
Sprangūs vilčių trupiniai?
Rumbės dygliuotų vainikų?
Sakyčiau – gal laikinai*

*Padėkim ant visko kryžių,
Viltim patikėję žavia:
Jei aš į šią žemę grįšiu,
Susirasiu pirmiausia tave.*

○○○

Daug likimo smūgių sulaukta. Buvo laiko ir susimąstyti apie tai. Tiki ar netiki Vl. Kalvaitis likimu? Prietaringas jis ar bevelija priimti tai, kas bloga ar gera nutinka, kaip neišvengiamybė?

– Turbūt kad taip, – atsako Vladas. – Nes yra tokių dalykų, kurie man visiškai nesuprantami. Tarkim kad ir šitas laikotarpis. Niekuomet negalvojau, kad ir į mano gyvenimą... – Vl. Kalvaitis, nebaigęs sakinio, nutyla tarsi suabejojęs, ar dera jį pratęsti. Tiek dešimtmečių muštas, niekintas, nepripažintas jis ir nebeįsivaizdavo kitokios *aureolės*.

– ... kad tokia šlovė ateis?

– Nu taip... – tyliai pasako Vladas, leisdamas suprasti, jog pats laikas keisti temą. Jam kur kas įdomiau ir svarbiau pabūti su savimi, apmąstyti viską tylomis. Yra įsitikinęs, jog tylint galima daugiau pasakyti. O kuo geriau pažįsti žmogų, tuo daugiau gali sužinoti iš jo žvilgsnio. Jo manymu, dar nėra Žemėje tokios kalbos, kurios pagalba žmogus galėtų išreikšti viską, ką junta.

Pats Vl. Kalvaitis gerokai skiriasi nuo bendrabilių pirmiausia tuo, kad yra iš tų, kurie nesimeldžia vienai kuriai partijai ar bendrauja tik su buvusiais politkaliniais ar tremtiniais. Tarp jo bičiulių – įvairiausių partijų nariai, o daugiausia nepartinių. Jeigu žmogus doras, Vlado bijoti nereikia, jei ne, Vladas jam tiesiai į akis pasakys, jog tu, žmogau, klysti. Tie, kurie daug metų Vl. Kalvaitį pažįsta, žino ir tai, jog tai niekam nieko nepavydintis, nekerštingas, nepiktas, teisingas žmogus.

Galimybė bendrauti su *visais* žmonėmis, anot Vlado, rašančiam jam ir galimybė pataikyti bent jau netoli dešimtuko. Kaip rašytojas daugiausia padaro vaikščiodamas, galvodamas. Anksčiau, kai dar rūkė, išėjęs į terasą ir užtraukus dūmą, bent jau pusę cigaretės surūkius sakiny, tas, ties kuriuo būdavo sustojęs, pasidarydavo aiškus. Prieš ketvertą metų, kai elektrošku buvo prikelta širdis, teko iš naujo mokytis valdyti stabtelėjusį tekstą.

Dabar Vl. Kalvaitį vadina Kelmės krašto šviestuoliu. Ar niekas neatsiprašė, pasikeitus laikams?

– Ne... – vos girdimai pasako Vladas ir mosteli ranka: – O ir nereikia. Kiekvienas gyvena taip, kaip nori.

Mažame miestelyje visos paslaptys lyg ant delno. Jau į praeitį nuėjo ir darbas durpyne, kai buvo stebimas vos ne kiekvienas meistro žingsnis. Nemalonu, žinoma, susitikti gatvėje tą, kuris net pokalbius su darbininkais *išversdavo* į savo kalbą, tačiau jis jau seniai ir jam, ir panašiams į jį atleido.

Jau seniai visą savo laiką Vl. Kalvaitis skiria kūrybai. Dukra gydytoja, dirbanti Kražiuose, statybų specialistas žentas ir tėvo pėdomis pasekusi anūkė stengiasi, kad tėvukas jų lauktų, o sulaukęs pasiūlytų artimiausiais žmonėmis.

Vl. Kalvaitis atskleidžia paslaptį: kryptas į mistiką. Ne į fantastiką, ne. Į mistiką. Nuo seno žinoma, kad žmonės sieja kažkokios bangos, kurias sunku įvardinti. Štai vienas Levo Tolstojaus apsakymo herojus, einantis paskui gražią moterį, galvodamas apie ją, privertė atsisukti. Kas tai? Telepatija? Kažin. Vis dažniau apie tai galvojantis, šį tą rašas. Kas iš šito išeis, dar sunku pasakyti. Bent jam pačiam tai labai įdomi patirtis.

Gal dar ir šiuolaikinis romanas pasirašys, tema pati į rankas eina. Vieno Vlado draugo tremtinio dukterė dailininkė išteikėjo už norvegų. Gana seniai išteikėjo. Nors ir vyras myli, ir šeima graži, niekaip negali moteris priprasti prie šalies, kurioje gyvena. Kalvaičių atžalos ir jie draugauja šeimomis. Po to, kai Vl. Kalvaičio žentas buvo pakviestas pastatyti jų trobos priestatą, toji išsiilgusi tėvynės jau mirusio draugo dukterė patiki Vladui savo pergyvenimus ir visa tai norom nenorom, anksčiau ar vėliau gali persikelti į popierių. O kol kas ant popieriaus persikėlė tik jo

Vladas Kalvaitis po tremties Vilniuje

atvaizdas, per porą valandų nupieštas iš Norvegijos atvykusios viešnios. Pats Vl. Kalvaitis niekada nesiryžtų savo krašto iškeisti į svetimą, kokie stebuklai jame belauktų.

Nelabai suprantas, kodėl beveik visi leidiniai, išskyrus „Nemuną“, atsisakė satyros ir humoro skyrelių. „Atrodytų, kad mes juoktis nebemokam, – paironizuoja. – Net iš savęs nebenorim juoktis“. Prisi pažįsta, jog ir dabar vis pasirašo panašios stilistikos eilučių ir jų visai nesigėdyja. O gal kai kurių leidinių redaktoriams atrodo, kad anoniminių vardais pasirašyti išspausdintų tekstų komentarai, dažnai pikti, šlykštūs, žmogiško orumo neverti, ir yra šių dienų humoras? Ir ypač liūdna, kai toks „humoras“ toleruojamas literatūrinėje spaudoje.

○○○

Ar su plunksnos draugais bičiuliaujasi? Taip, dažniausiai su Kelmėje redaktore dirbančia, vaikams knygas rašančia Ona Jautake. Artimiausi, žinoma, satyrikai Mindaugas Klusas, Aleksas Dabulskis, tik kad jie toli – Kaune. Kol buvo jaunesnis, pas Mindaugą dažnokai nuvažiuodavo, kartais ir tris keturias dienas pasižmonėdavo. Ir pagurkšnodavo bevaikščiodami po miestą. Na ne, nedaug, nuramina pamatęs kiek pasikeitusį besiklausančiojo veidą, – po dvidešimt gramų. Taip, ir su jo žmona geri santykiai buvo, jau vien dėl to aišku, kad tai tiesa.

O dabar artimiausius santykius palaikąs su nemuniečiais – Viktoru Rudžiansku ir Gražina Viktorija Petrošiene. Nuo jų ir *nauji vėjai* prasidėję jo gyvenime. O gal nuo apsakymo „Grybai“, pasitaisto, kurį, atvirai kalbant, nusiuntęs į redakciją nieko ypatingo nesitikėdamas. O kai išgirdo padrašinanti žodį, tapo drąsesniu ir vieną lemtingą dieną nusiuntė jų visą glėbį, vėliau atsidūrusį po vienu – „Volungių“ – stogu. Nors iki šiol dar asmeniškai neteko susitikti knygos redaktoriaus Jono Vabuolo, labai jam dėkingas už telefonu išsakytas pastabas. Vladas sako, kad jos jam buvusios labai naudingos dirbant prie kitų prozos tekstų.

Kai išleido „Svečią iš Magadano“, bene įdomiausio atsiliepimo sulaukė iš Viktorijos Daujotytės: „Pasisekė parašyti“. Profesorės žodžius žodžiu persakė jos brolis – Tytuvėnų slaugos namų direktorius Jo-

nas, senas Vlado draugas. Kai titulavo Žemaitės premijos laureatu, profesorė pasakė ir daugiau gerų žodžių, tąkart – viešai.

Kas Vl. Kalvaičiui yra kūryba?

– Be galo sunkus klausimas, – visai nenusiteikęs *teisingam atsakymui* Vladas. – Toks paprastas ir toks nepaprastas. Kai girdžiu atsakant *išreikšti save*, niekaip su tuo negaliu sutikti. Kaip aš galiu save išreikšti, jei rašau apie kitus?

O paskui dar ir kiek pablevyzgoja:

– Kuria turbūt visi. Visi šį bei tą daro. Vaikai juk irgi kūryba, ar ne?

Ir jau rimčiau, šįkart apie gyvenimo, likimo ir kūrybos sąsajas:

– Tai kad viskas turbūt nulemta.

Ir papasakoja, kaip lageryje du kartus buvo atsidūręs daugiau nei viena koja aname pasaulyje. Kai penkias valandas buvo apsemtas iki kaklo anglimis ir kai paskutinę akimirką išvengė susidūrimo su vagonu. Iš pastarosios situacijos tai, kas svarbiausia, liko novelėje „Angelas praskrido“.

○○○

Kas pirmasis perskaito Vlado parašytus tekstus? Duktė, žentas, anūkė? Atsakymas – netikėtas. Ogi iš namiškių niekas. Kodėl? Kai išleido eilėraščių knygą, dukra paklausė, ar jie panašūs į tuos, kokius rašanti netolima kaimynė. Taip, atsakė kiek paabejojęs tėvas. Tuomet neskaitysianti. Tiesa, trisdešimt penkis romano puslapius perskaitė. Pasakė, jog patiko. O toliau nebeskaito, nes ir taip viską žinanti.

O gal ir ne todėl? Gal pernelyg daug skaudaus toje knygoje, gal prie jos dar reikia priprasti? Juk ir jos pačios gyvenimo ten labai daug. Nors ir tarp eilučių.

2012 m. liepa-rugpjūtis

P. S. Praėjus keleriems metams, Vladas dar buvo įvertintas literatūrine „Varpų“ premija (2013), Lietuvos Rašytojų sąjungos suvažiavimo premija (2015), Jono Marcinkevičiaus ir Vyriausybės kultūros ir meno premijomis (abi 2016). Tačiau tituluotas kolega iki gyvenimo pabaigos išliko tokiu, koku visada buvo – *tikru*. Žmogumi, kuriuo visada ir visur galėjai pasitikėti, kuris pirmasis ištardavo užuojautos žodį, ištiesdavo ranką tam, kuriam labiausiai jos reikėjo.

V. Kalvaitis su žmona

Prie Birnstengelio namo pasitinka dabartinis šeimininkas

Buvusio Birnstengelio namo šeimininkas supažindina su Jurkūnų giminės įsikūrimo jame istorija

Kultūrinio paveldo lobiai Kuršių nerijoje – ar atrasime? (2)

Astrida Petraitytė

Pabaiga. Pradžia 2025 m. rugsėjo 6 d. „Kultūroje“

Senosiose Nidos kapinaitėse (greta raudonplytės liuteronų bažnytelės) galėjome pagerbti tokį reikšmingą vaidmenį dailininkų vasarojime suvaidinusį viešbutininką Blodę – „stotingą“ medžio paminklą jam pastatęs žentas Mollenhaueris. O šalia – ne taip seniai pastatytasis medinis kryželis Carlui Knaufui. Pasak Feser, dailininko kapas neišlikęs, žinota apytikrė jo palaidojimo vieta.

*Carl Knauf (1893, Godesbergas – 1944, Nida). „I Karaliaučių atvyko Pirmojo pasaulinio karo metais ar jam pasibaigus. 1921 m. jo paveikslai buvo eksponuojami kasmetinėje Karaliaučiaus menininkų sąjungos parodoje, 1928 ir 1932 m. jo parodos surengtos Klaipėdoje. Tuo metu Knaufas išitraukė į Nidos dailininkų koloniją. Kuršių nerijos ir Klaipėdos krašto motyvai buvo svarbiausi jo kūryboje, jo peizažus labai mėgo vasarotojai. Pirmasis iš Nidos kolonijos dailininkų 1931 m. pasistatė namą Nidoje, netoli Thomo Manno vasarnamio.“**

Šiose kapinaitėse verta prisiminti ir kruopštaus tarpukario Nidos kronikos fiksuotojo mokytojo Henry Fuchso žodį, rašytą 1934 m. mirus Hermannui Blodei. Jis priminė įvairius viešbutininko nuopelnus kraštui (kopų tvirtinimo iniciatyva ir kt.), bet šiuo atveju mums svarbiausia, kad „vis labiau besiplečiantis viešbutis, teisėtai pavadintas Hermannu Blode's vardu, ypač išgarsėjo ne vien dėl savininko darbštumo ir rūpestingo, sakytum, tėviško rūpesčio savo svečiais, bet ir dėl jo tvirtos, nepasiduodančios gyvenimui, humoro trykštančios ir atviraširdiškos asmenybės. Tad nenuostabu, kad dailininkai, ku-

Aušra Feser eksponuoja Pechšteino darbų reprodukcijas

rių daugybė paveikslų viešbučio verandoje pateikia kiekvieną lankytoją patraukiantį liudijimą, itin gerai jautėsi pas žmogų, kuris juos iš širdies rėmė ir skatino. Viešbutis „Hermann Blode“ regėjo darbščių dailininkų darbą ir smagias valandas, kai menininkų temperamentas nerūpestingai liejosi per kraštus“** (p. 235).

Žinoma, gidė atkreipė mūsų dėmesį bei žvilgsnius į senuosius tradicinius šio krašto kapinių paminklus – krikštus. Kažkodėl ji akcentavo šiuos medžio lentų drožinius turint rupūžės formą. Bet, regis, ji nebuvo vienintelė ir privaloma: „Tai – lentos (0,5–2 m aukščio, 0,2–0,6 m storio), kurių pakraščiai buvo profiliuojami taip, kad viso paminklo silueta išgautų augalinį, geometrinį ar zoomorfinį pavidalą.

Krikštai tvirtinti prie stiebo – ilgos ažuolinės lentos, siekiančios kapo dugną, statyti ant kapo mirusiojo kojūgalyje“ (www.vle.lt). Prie populiarių tapybos motyvų – kopos, žvejų namai ir pan. – Feser minėjo ir krikštus. Štai „Nidos žvejų kapinės“ (tiesa, labiau pamary regimas) yra nutapęs Lovis Corinthas.

Stabtelėjome ties krikštų „ekspozicija“ viename kapinių krašte – ji radosi dėka tautodailininko (jau a. a.) Eduardo Jonušo, žemaičio, čia nugyvenusio brandųjį gyvenimo tarpsnį ir pajutusio šio krašto dvasią, dėjusio daug pastangų, kad būtų išsaugoti senosios istorijos ženklai (pvz., restauruoti kopų apželdintojų Kuwertų antkapiai ir kt.).

Prie dailininkų kolonijos prisijungdavo ir kitos srities menininkas. Štai aktorius ir fotografas Paulis Isenfeldas, atvirukuose įamžinęs Nidos vaizdus ir žmones, Nidoje pasistatė namą. Stabtelėjome ant kalvelės, nuo kurios žvilgsnis ir marias siekia, prie dailaus tradicinės pamario architektūros medinio namo, pasak gidės, „Pasakų nameliu“ dabar vadinamo, kadais priklausiusio Isenfeldui. (Iš mūsų perspektyvos neužmatėme šoninio fasado su drožinėto medžio dekoru, tad namas regisi kiek kitoks nei Neringos muziejų leidinio nuotraukoje. Bet šis „istorinis“ vaizdas – mano džiugiai nuostabai – atitinka užfiksuotą turimoje nuotraukėlėje: 1938 m. mano oma/močiutė su drauge sėdi būtent ant *tokio* suoliuko, prie *tokio* namo...)

Žvelgti į „Pasakų namelį“, klausyti mūsų gidės pasakojimo susėdome ant trijų dailių medžio suoliukų. O prieš juos galėjome perskaityti lentelės informaciją: „Menininkų suoleliai Pirmajame pasauliniame kare žuvusiems vokiečių dailininkams ekspresionistams Ernstui Bischofui-Culmui ir Hansui Beppo Borschkei, taip pat žydų kilmės poetui Walteriui Heymannui atminti“ (analogiškai ir vokiečių kalba). Pasak mūsų gidės, šiems menininkams Mollenhauerio iniciatyva buvo pastatytas paminklėlis, neišlikęs, spręsta, ar jį atstatyti, galiausiai įgyvendintas šis – atminimo suolelių – variantas.

O praeinant pro pastatų kompleksą, iškilusį Blodės viešbučio vietoj, gidė priminė, kad šis išsprogintas karo pabaigoje vokiečiams traukiantis (matyt, laikytas strateginiu objektu); išlikęs tik fligelis, dabar paženklintas iš medžio išskobta atminimo lenta. Tad dar kartą prisiminta, koks svetingas buvęs šeimininkas – atvykėliams dailininkams suteikdavęs ne tik nakvynę: verandoje vakarais ir disputai, ir šokiai vykdavę... Stabtelėjus prieš netolies esančią Mollenhauerių vilą, gidė tarsi paliko atvirą klausimą, koks tolimesnis jos likimas (regis, jokių kliūčių savival dybei priklausanti namą skirti būtent Nidos dailininkų kolonijos įamžinimui?) Sakyta: vila ilgą laiką nuomota Vilniaus medikams, ta draugystė buvusi patogi... Tik gidė nesusilaikė nepurkštelėjusi: kam ta žalia veranda (matyt, gerokai vėliau prilipinta prie pastato)?!

*Nidos dailininkų kolonija – vietos dvasios atspindys. – Sudarytoja Lina Motuzienė. – Thomo Manno kultūros centras, Neringos muziejai. – 2021

** Nidos mokyklos kronika. – Sudarė Gitanas Nausėda ir Vilija Gerulaitienė. – Vilnius, 2016.

Prie Carlo Knafo namo.

A. Petraitytės nuotraukos

Vienos dienos paroda pagerbtas didysis M. K. Čiurlionis

Algis Vaškevičius

Rugsėjo 22-ąją sukaks 150 metų nuo dailininko ir kompozitoriaus Mikalojaus Konstantino Čiurlionio gimimo. Jam skirti renginiai ir Lietuvoje, ir pasaulyje vyksta visus šiuos metus, kurie yra paskelbti M. K. Čiurlionio metais. Nemažai įspūdingų renginių planuojama ir jo gimimo dieną, o kai kurie ypatingi jau įvyko šį mėnesį.

Toks buvo renginys „Sugrįžtuvės | M. K. Čiurlionis“ – istorinis vienos dienos M. K. Čiurlionio sugrįžimas į rekonstruotą „Čiurlionies galeriją“. Tik vieną dieną į šį pastatą Kaune ant Pelėdų kalno, kur dabar yra įsikūrusi Kauno kolegija, sugrįžo prieš 100 metų čia eksponuotas M. K. Čiurlionio triptikas „Raigardas“, Adomo Varno fotografijos, liaudies meno kūriniai ir kiti eksponatai iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus kolekcijos.

Tai buvo unikali proga švenčiant M. K. Čiurlionio 150-ąją gimtadienį išvysti garsiausio Lietuvos kūrėjo darbą ten, kur gimė pirmoji Lietuvos meno galerija ir kur buvo padėti visos Lietuvos profesionaliosios dailės ugdymo pamatai.

Po rekonstrukcijos duris visuomenei atverianti „Čiurlionies galerija“ – svarbus architektūros ir kultūros paveldo objektas, kuriame dėstė, kūrė ir mokėsi žymiausi šalies menininkai: J. Zikaras, A. Galdikas, V. Didžioakas, S. Ušinskas, A. Žmuidzinavičius, V. Grybas, A. Samuolis, M. Katiliūtė, D. Tarabildienė ir kt. Šis ypatingas pastatas vėl ta-po atviras parodoms, gyviems renginiams, konferencijoms, edukacinėms bei švietimo iniciatyvoms.

Būtent 1925 metų rugsėį dar nebaigtame pastate, kurį projektavo architektas V. Dubeneckis buvo eksponuota jubiliejinė M. K. Čiurlionio kūrinių paroda, skirta menininko 50-osioms gimimo metinėms. Nors paroda tada truko tik 4 dienas, ją aplankė per tūkstantį lankytojų. Oficialiai galerija buvo atidaryta tų pačių metų gruodžio 13 dieną. Čia rodyti M. K. Čiurlionio kūriniai, tautodailės, Europos ir Lietuvos dailės rinkiniai. Po kelerių metų galerijos patalpos tapo per ankštos, todėl 1936 m. galerija persikėlė į naujus, šių dienų Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rūmus (architektai V. Dubeneckis, K. Reisonas, K. Krikščiukaitis) ir tapo naujai įsteigto Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus dalimi.

„Sugrįžtuvės. | M. K. Čiurlionis“ sudomino daugybę žmonių, kurie visą dieną lankėsi ant Pelėdų kalno, apžiūrėjo kelis ypatingus parodos eksponatus. Čia kartu susijungė praeitis ir dabartis – M. K. Čiurlionio kūryba sugrįžo į pirmąją Lietuvos galeriją, o studentai, dėstytojai, menininkai ir miesto bendruomenė drauge pradėjo naują kūrybos ir mokslo sezoną. Šventės, kurią organizavo Kauno kolegijos Menų akademija kartu su Nacionaliniu M. K. Čiurlionio dailės muziejumi metu lankytojai galėjo pasiklausyti alternatyvios bei klasikinės muzikos koncertų, jų laukė kūrybinės veiklos bei netikėti meniniai susitikimai, visą dieną kvietė visus pa-

M. K. Čiurlionio triptikas „Raigardas“ vienai dienai sugrįžo į galeriją po 100 metų pertraukos

Lankytojai galėjo pamatyti keletą įdomių eksponatų

tirti šiuolaikišką ir gyvą Čiurlionio metų dvasią.

Idėja sugrąžinti „Raigardą“ į šią galeriją gimė bendradarbiaujant Kauno kolegijos Menų akademijai ir Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui. Kaip pasakojo muziejaus generalinės direktorės pavaduotoja Virginija Vitkienė, toks vienos dienos įvykis – unikalus. Pasak jos, Čiurlionio kūrinius įvairioms parodoms muziejus skolina gana dažnai, bet tai dažniausiai tai būna ilgalaikės išvykos. Šįsyk buvo turbūt tai pirmas atvejis, kai kūrinys buvo paskolintas vos vienai dienai.

Pasak Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorės Dainos Kamarauskienės, šios galerijos sąlygos nėra tinkamos ilgesniam tokios vertės darbų eksponavimui. Kartu teko išspręsti įvairias logistines problemas, kūrinių „Raigardas“, kurio vertė yra apie 1,5 milijono eurų apdraudžiant, pervežant, samdant apsaugą ir atliekant kitas būtinas procedūras.

„Čiurlionies galerija“, kaip ji vadinta tuomet,

pirmąkart duris atvėrė 1925 m. balandį, taigi šiemet – ne tik Čiurlionio, bet ir pirmojo jo kūrybai skirtą pastatą, kuris buvo apskritai pirmąją profesionalaus meno galeriją Lietuvoje jubiliejiniai metai.

Keturių stoglangiais inkrustuotų salių galerijoje lankytojai rugsėjo 1-ąją galėjo išvysti ne tik „Raigardą“, bet ir dar keletą unikalių eksponatų. Čia buvo eksponuojama spalvinga medinė bažnyčios kolona, taip pat kitoje salėje – XVIII a. prancūzų tapytojo François-Xavier Fabre paveikslas, vaizduojantis vieną iš Oginskių giminės atstovą. Tai buvo priminimas apie mecenatus, rėmusius M. K. Čiurlionį. Lankytojai galėjo išvysti ir Antano Varno fotografijas, kuriose įamžinti senieji lietuviški koplytstulpiai. Tokiu būdu ši ekspozicija priminė, kad nuo savo veiklos pradžios Čiurlionio muziejus didelį dėmesį skyrė ne tik genijaus kūrybai, bet ir plačiam Lietuvos bei pasaulio dailės kontekstui.

Renginio metu Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademijos Fotografijos studijų programos lektorė Svetlana Batura įteikė simbolinę dovaną Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorei D. Tai buvo istorinė fotografo Antano Sutkaus fotografija, kurioje įamžinti prancūzų mastytojai Jean-Paul Sartre'as ir Simone de Beauvoir; kai jie 1965 metais viešėdami Lietuvoje praleido

nemažai laiko Neringoje ir taip pat užsuko į M. K. Čiurlionio dailės muziejų Kaune. Tas momentas ir užfiksuotas fotomenininko nuotraukoje.

Naujoji erdvė ant pelėdų kalno jau artimiausiomis dienomis priims tradicinės Kauno bienalės parodą, po to ją keis kitos parodos ir renginiai. Galerijos atgimimas yra svarbus ir Kauno kolegijos studentams, o „Čiurlionies galerijos“ atgimimas sustiprina Pelėdų kalno, kaip išskirtinio kultūros kvartalo statusą. Čia šalia esančiame pastate jau veikia „Pelėdų kalno galerija“, visai šalia yra skulptoriaus Juozo Zikaro namai-muziejus.

Renginio dieną lankytojai turėjo galimybę pamatyti ką tik Venecijos kino festivalyje pristatytą Kristinos Buožytės ir Vitalijaus Žuko virtualios realybės filmą „Pasaulių sutvėrimas“. Prie auditorijos, kurioje buvo demonstruojamas šis kūrinys, driekėsi nemaža eilė. Renginys tikrai pasiteisino, ir nors tęsėsi vos vieną dieną, bet sulaukė pačių geriausių įvertinimų.

Renginys per dieną sulaukė daugybės svečių.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

EILĖRAŠČIŲ SPĄSTAI, arba kaip aš norėjau būti trubadūru

Rimantas Vanagas

Domantui jau šešiolika. Gavo pasą – vadinasi, sąmoningas žmogus, visateisis pilietis. Pamatęs plynę – pirmąją – senelio eilėraščių knygelę „Autobiografijos pradžia“, nustebė: „Tik tiek?“ Ką reiškia tik tiek? – nustebau ir aš. „O kur „Autobiografijos tęsinys“? Klausimas buvo netikėtas, bet logiškas: tikrai, kur? Žmogus, o dar jaunas, nori ir turi teisę žinoti! Ilgai mąščiau, kol pagaliau pradėjau pasakoti tai, ko dar niekam niekada nebuvau pasakojęs...

Apie susivėlusį žvirblį

1961 m. Anykščių rajono laikraštis „Kolektyvinis darbas“ išspausdino tokį 1-osios septynmetės mokyklos šeštoko R. Vanago eilėraštuką:

LESYKLA

*Ant tvoros, prie obelėlės,
Tupi žvirblis susivėlęs.
Susitraukus, alkana,
Straksi zylė geltona.*

*Kai Vytukas juos pamatė,
Lesyklėlę tuoj pastatė
Ir pabėrė trupinių
Dėl paukštelių alkanių.*

*Ačiū Vytui, ačiū Vytui! –
Čirškia žvirblis jam kas rytą,
Čiulba zylė geltona,
Niekuomet nealkana.*

Neišpasakytai džiūgavau. Tai buvo ne tik pirmoji mano sukalta lesyklėlė, bet ir pirmasis išspausdintas mano eilėraštis! Su mano pavarde stambiu šriftu! Kur buvęs nebuvęs, skaičiau ir skaičiau, vis gėrėdamasis. Negana to, netrukus gavau honorarą – tris rublius su puse! Porcija ledų kainavo 10 kapeikų, tai gi vasarą galėsiu nusipirkti 35 porcijas. Nejučia pradėjau austi mintį, kokį dar eilėraštuką sukūrus?

Tiesa, džiaugėsi ne visi. Pavakariais gatvės gale važinėdavom rogutėm nuo kalno arba įsibėgėję šokinėdavom į griovį, pripustytą sniego – prasmėdavom iki ausų! Ar begali kas būti smagiau, nei rausvam saulėlydy, spirginant vis stipresniam speigui, jausti degančius žandus, delnus ir net blauzdas? Energija liete liejasi, kelnų apačiose daužosi ledo gurvuoliai...

Ir būtent tada kaimynų Dalė, mokykloj tylenė ir per visas pamokas vienoda neišmanėlė, staiga rėžė:

– Neįsivaizdink, ne tu tą eilėrašį parašei!

Apstulbau.

– O tai... kas parašė?

– Aišku – tavo sesuo!

– Sesuo? Bet... kodėl?

– Jinai gi vienuoliktokė!

Vėl nustebau: kuo čia dėta klasė? Argi eilėraštis klausia, kiek tau metų?..

Paskui išgirdau, jog eilėraštyje esama kirčio klaidų. Ir tai pasakė ne lietuvių kalbos mokytoja, o sta-

tybos-remonto kontoros buhalterė, nedidelė, apkūni, pro storus akinių stiklus valdingai dėbčiojanti moteris. Mama dirbo kontoroje valytoja, žiemą kabinetuose kūrendavo koklines krosnis, o aš kartais padėdavau jai iš vakaro prinešti malkų.

Sykį mudu su buhalterė susitikome; ji įdėmiai nužvelgė mane nuo galvos iki kojų ir pasakė apie tą nelaimingą kirtį. Bet apskritai eilėraštis jai patikęs, nuostabu, kad mažaraščių šeimos vaikas palinkęs prie poezijos!

Liūdniau buvo rytojaus dieną: buhalterė pasiskundė mamai, jog nuo jos stalo dingęs brangus parkeris, o kadangi tamstos berniokas toks raštingas... Mamai – peilis širdin! Iki šiol ginkDieve niekada manęs smarkiau net nebarusi, dabar ji vis vaikščiojo iš virtuvės į kambarį kartodama: nebijok, nemušim – tik atiduok parkerį! Suprantam – gražus, namie tokio neturi, tau labai reikia – bet prisipažink ir atiduok, visiems bus geriau! O aš, į keturioliktus įžengęs vyriokas, be galo išsiveidęs guliu lovoje ir kūkčioju: kodėl mama tiki ne manim, o kažkokia žliba buhalterė?.. Raudojau ir kitą dieną. Kol mama, grįžusi iš kontoros, pasakė: parkeris atsirado, buhalterė jį netyčia buvo išmetusi rankinukan ir parsinešusi namo...

Betgi ir sunki poeto šlovė!

Pametus taką – ar atradus?

Buvau įdėmus radijo klausytojas, ypač – literatūrinių valandėlių moksleiviams. Jose žinomi poetai aptardavo gautus jaunųjų literatų eilėraščius, duodavo patarimų. Nusiunčiau ir aš savo šviežiausiąjį:

Lietuva

*Aš iš tenai, kur lietūs šneka,
Ir mano vardas tyras – Lietuva.
Praradus viltį ir saulėtą taką,
Pirkelėn beldžiuosi: sava!*

*Man į akis prilijo liūdėsio
Ir vienumos laukų šaltos,
Prie ažuolų šventų prigludusi,
Klausiausi jų senos maldos.*

*Paskui kartu su baltu ežeru
Tyliuos laikuos dvasia lėkiau;
Ieškojau ryto – tamsų vakarą
Kely klaidžiajam sutikau.*

Mokinukė prie paminklo J. Biliūnui

*Ir štai dabar, pametus taką,
Pirkelėn beldžiuosi – sava.
Plaukais žolynų rasos teka,
Ir mano vardas tyras – LIETUVA.*

Nekantraudamas klausausi radijo... Štai! Kalba poetas Bronius Mackevičius. Jį esu nesyk girdėjęs, žinau, kad pats dažniausiai eiliuoja apie revoliuciją, karą, komjaunuolius. Mano eilėrašį jis pagiria už sklandumą, jausmingumą, bet jam neaišku, kodėl „pametus taką“? Be to, per daug liūdėsio ir ... Bernardo Brazdžionio intonacijos! Nors radijo kritikas, žaltys, puikiai žino, kad mokykloje apie Brazdžionį negalėjau girdėti nė užuominos... Tačiau jis teisingas: aš ištis buvau keliskart pervaręs Brazdžionio voketmečiu išleistą rinkinį „Per pasaulį keliauja žmogus“!

Šitą knygą man davė Minvydas Kazlauskas, sersers Genutės vyras. Jo tėvas, šviesus Čiukų kaimo (netoli Svėdasų) ūkininkas, buvo išsaugojęs daugybę visokių senų laikraščių, žurnalų, knygų...

Bernardo Brazdžionio vardas ir pavardė man atplaukė kaip aidas nepasiekiamai tolimo egzotiško pasaulio, panašiai kaip pašto ženklas su palmėmis ar hipopotamais. Tačiau skaitydamas jo eilėraščius, išgirstu tarsi lietu už lango, pilną liūdėsio ir vienumos... O kai skaitau eilutes „motina, man žemė tavo vardą šneka, /vyturėliai čiulba jį kasryt“ – galvoju: ar ne apie mano mamą jis rašo?..

*Ir maža kregždutė čia nebijo
nei kalnų aukštųjų aro,
ir be saulės žydi čia laukų lelijos,
ir gyvent, ir mirt tėvynėj gera!*

Štai kur poetas! Tiktai didelio talento žmogus nesisėilėja, negudrauja, kalba visiems suprantama kalba, o užlipęs ant aukšto kalno, sukinėjasi į visas puses ir žadina, kelia žmogaus, tautos dvasią.

Jis pašauktas tarnauti visai žmonijai! Kiek reikia drąsos, tikėjimo savo idealais, kad imtumeis varpo, šauklio, trubadūro vaidmens!

B. Brazdžionis mane taip sužavėjo, kad pradėjau medžioti ir kitas jo knygas. Lengviau sekėsi su vaikškomis jo knygelėmis, pasirašytais Vytės Nemunėlio slapyvardžiu – eilėraštukai buvo išraiškingi, žaismingi ir iškart savi...

Studijuodamas lituanistiką jau supratau, kodėl B. Brazdžionio eilėraščiai tarybinei literatūrai svetimi, nepriimtini. Tačiau Vytė Nemunėlis toks nekaltas! Nerūpi jo Rudnosiukui nei politika, nei bažnyčia. Man atrodė, jog šitie eilėraščiai nepelnytai užmiršti, ir jeigu kas nors iš naujo atkastų, jie birte pabirtų iš vaikų lūpų... Ir kai Lietuvių literatūros katedroj pamačiau iškabintas temas diplominiams darbams, atkreipiau dėmesį į pastabą, jog studentai taip pat gali siūlyti savo temą. Aš ir pasiūliau: noriu pateikti išsamią Vytės Nemunėlio kūrinių vaikams analizę. O šventas naivume!..

Kaimo vyrai.

Izidoriaus Girčio nuotraukos

Nukelta į 8 psl.

„DRUNGNAS KVAPAS RUDENS – Į MANE...“

Justinas Marcinkevičius

Rudeni kankinasi gamta,
Ji nemoka abejingai mirti.
Džiaugsmas budi, jis čia pat, greta,
Tik sunku nuo skausmo jį atskirti.
Tik sunku atsisakyti to,
Ko galbūt iš viso neturėjai.
Pakartok, dar sykį pakartok.
Kaip mane mylėjai – nemylėjai.
Kaip buvai arti, labai arti,
Taip arti, kad net sunku tikėti.
Žmonės tampa viens kitam kiti
Ir be dulkių pradeda pilkėti.
Mes dar galim būti dideliais
Kaip kad rytas gali eit į dieną.
Tik nėra kam pasakyt – atleisk,
Nes abu privalom būti vienas.
Tu mane nuprauski savimi,
Savo lūpom tu mane pagirdyk
Ir paverski laiką ugnimi
Dangui matant, žemei viską girdint.

Aidas Marčėnas
Eilėraštis

aš kasdien rudeniop
kaip ir medis tampu vienišesnis kasdien
vis labiau ir labiau į save
panašesnis tampu su kiekvienu lapu
vis skaudžiau aš krentu vis baisiau
vis toliau nuo visų link žiemos
krentant lapams kalbu
vis skurdžiau ir skurdžiau
ligi kito pavasario žiedo

Algimantas Mikuta
Pirmasis vakaras rudens vėjuoto

Pirmasis vakaras rudens vėjuoto,
vaikai tarp medžių mėtos obuoliais
ir paūgėjusį šunytį lodo,
jo linksmas balsas sklinda ratilais.
Širdis lengva, kai taip gražiai vilnija
didžiuliai lapai sodo pakraščiuos,
iš lėto lyja, lyjant tyliai gyja
pasiutgėlių raupai, nebekarsčiuos
nepaslanki žemaičių žemė, antys
vėl baltos kaip vestuvių palyda,
vėl dygsta baltutėliai dantys
karšinčiui grėbliui, gulinčiam sode.

Jonas Jakštas
Rugsėjo oktavos

Drungnas kvapas rudens – į mane.
Ant laukų geltonuoja žinia,
kad rugsėjo skaidrus liūdesys
apie veidą iš lėto sklandys.
Nevarytas į gruodą varu,
neapkaltas nuo gruodo variu,
aš po gervių sparnais gyvenu –
tarsi paskui kažką vis einu.
Drėgnas kvapas rudens – į mane.
Mindau krintantį dangų klane.
Trūksta saulės šviesioji styga –
ir sutemsta, nutyla staiga.
Pasišviesdamas giriom, trobom,

efoto.lt nuotr.

ties miglotom ribom apgraiбом
ieškau, tartum riekės neliestos,
nors mažytės, bet savos tiesos.
Drumstas kvapas rudens – į mane.
Žydi lietūs rugsėjo dugne.
Žydi „vakar“ ir žydi „rytoj“
mūsų žemėj šiltoj, suartoj.
Gal pritrūks, kaip, deja, visados,
man lig laimės kokios valandos.
Gal stovėsiu su sauja tuščia,
bet atminsiu, kad sėjau aš – čia!

Giedrė Širvytė
Romansas rudeniui

vien Lietuje vien tavyje širdis prisikelia
nakties ir vėjo skaudžios eilės blėsta
dangaus akligatvy tas pats užburtas ratas
buvau pamiršusi tave, maestro...
tuščioj verandoj ties aukštais langais
kur mėnuo žarsto savo šaltą šviesą
kalbėjau tiesiai skaudžiai paprastai
galvojau kad mane girdėsi...
už tokią kalbą pagerbta buvau
akmenimis apsvaidė miesto ponai
ties paukščių katedra eiles skaičiau
be garso pritariant vargonams
tamsėjančia žole į sutemas bridau
įsiklausydama į tavo šaltą miestą
visur tavim paženklinta buvau –
manęs neįsileido nieks, maestro...
vien Lietuje vien tavyje širdis prisikelia
lemties ir vėjo skaudžios eilės blėsta
žiema artėja... visada buvau nevykėlė
tavim kliedėdama, maestro...

Jaanas Kaplinskis

Nuogas stovi
rudeny
ruduo tavyje
ateina ruduo
į namus po langais kieman
primindamas
kad greitai namai ištuštės
vanduo visuos induos
atvės ir užžels
ruduo
iš pavidalų vienas
liūdesio didžio

kursai vadinasi laikas
kurio mažėjančiam šešėly
nuogas vaikas
sudėdamas eilėraščius
apie meilę
ir apie mirtį

(Vertė Sigitas Geda)

Stasys Stacevičius
Tą rudenį...

Daugėja mirties. Nebijai
nuplikusių krūmų šokio?
Tą rudenį, kai išėjai,
daug vaisių vėjų sunoko.
Tą rudenį buvo vėlu...
Buvo soduose begalės kriaušių.
Daug slyvų. Daug obuolių.
O krintančių lapų – daugiausia.

Jonas Strielkūnas
Ruduo ateis

Ruduo ateis lyg princas paaukuotais
Drabužiais. Ir medžioklis ragą pūs.
Ir putpelės, užspringusios akuotais,
Nebežiūrės pro rytmešio lapus.

Ruduo ateis kaip jaunas kunigaikštis
Su aukso herbu ten, kur jo širdis.
Ir pilnos lapų nuogo miško aikštės
Ant ešafotų vasarą žudys.

Bet liks kaip Marija Antuanetė
Ji išdidi, kol nusiris galva,
Kol spalio saulė viską spės užlieti
Raminančia užumaršties spalva.

Henrikas Radauskas
Rugsėjis

Ramaus vidudienio auksinės naginės
Per tuščią lauką brenda neskubiai.
Švelnus rugsėjis migdo mano smegenis,
Kur baigia degti vasaros drugiai.

Atsiminimai, užę medžių lapuose,
Nukrito žemėn: praeities nėra.
Rytoj iš ryto aušrą dengs sušlapusi
Nuskurusio lietaus skara.

Kultūrinio paveldo lobiai Kuršių nerijoje

Krikštų ekspozicija senosiose Nidos kapinėse.

A. Petraitytės nuotr.

Atkelta iš 4 psl.

Paėjėjus kiek tolėliau, gidė atkreipė dėmesį į pastatą kiemą gilumoje – tai buvęs žvejo Sakučio namas, o jame kambarį nuomodavęs Maxas Pechsteinas, su šeiminku ir susibičiuliavo.

Max Pechstein (1881, Cvikau – 1955, Berlynas) dailės meno mokėsi Drezdene. „Pirmą kartą į Nidą atvyko 1909 metais. Vėliau dar penkias vasaras (1911, 1912, 1919, 1920, 1939) lankėsi Nidoje. Sukūrė tapybos, grafikos darbų, akvarelių. Su jo vardu siejami ryškiausi Nidos dailininkų kolonijos istorijos puslapiai.“*

Gidės pasakojimai liudijo Pech-

teina būvus spalvinga asmenybe. Mums buvo pademonstruotos ir jo darbų reprodukcijos – štai dailininko autoportretas ir žmonos portretas, pasakota ir apie nuotykius – nors laikėsi darbo grafiko, bet ir kvailiodavo išgėręs... Tik Nidai (kaip visam Klaipėdos kraštui) tapus Lietuvos dalimi, prarado ūpą čia lankytis (daugeliui dailininkų krašto „statuso pasikeitimas“, regis, nepadarė reikšmingos įtakos – atvykti Nidon nebuvo problemų ir tarpukariu.

Tolimesnis Nidos pakraštys ir dabar išlaikęs istorinį Purvynės vardą. Pasak gidės, kelias pamariu čia nutiestas tik 1934 m. O mes kilome taku,

vedančiu prie Thomo Manno vilos (šiandien – muziejaus), tik stabtelėjome artėliau – prie jo kaimynystėje esančio (už tvoros) Carlo Knaufo namo (po karo atitekusio miškininkams, vėliau privatizuoto). Nors kieme kūpsojo statybinių medžiagų blokai, bet, regis, po būtojo skandalo – naujojo šeiminko norėta gerokai savo valdas „patobulinti“ – grįžta prie istorinės kultūrinės atminties saugojimo koncepto. Gidė mums nubrėžė ir asmeninio Knaufo gyvenimo punktyrus: pašauktas į Pirmąjį pasaulinį karą, patekęs į Rytų frontą, turėjo progos pažinti Rytprūsius, juos pamilo, be kita ko, vedė žymiosios (kontroversiška) kinininkės L. Riefenstahl seserį, Nidoje jam namą suprojektavo architektas Herbert Reissmann, darbavęsis Klaipėdoje (ir Th. Manno vilos autorius). Knaufo darbai buvę labai populiariūs – poilsiautojai skubėdavo nupirkti jo gamtos vaizdelius. Feser pažymėjo dailininką buvus uždarą, nemezgusį kontaktų su žymiuoju kaimynu... Matyt, dar labiau į bičiulystes nebuvo linkęs Thomas Mannas – tad pro jo memorialine lenta pažymėtą namą sukom pasigrožėti „itališku vaizdu“, atsiveriančiu nuo Uošvės kalno (ant taip vadinamo „kalno“ ir stovi rašytojo vila). Būtent dailininkų kolonijos nariai šią panoramą – pro pušeles atsiveriančias Kuršių marias – išpopuliarino kaip „itališką vaizdą“. (Štai Neringos muziejų leidinyje tarp pluošto spalvingų įklijų – trys akvarelės, kurios taip ir įvardijamos: Hugo Eichler „Nida (Itališkas vaizdas)“, Carl Knauf „Vaizdas į Purvynę (Itališkas vaizdas)“ ir vienos iš nedaugelio kolonijos dalyvių moterų Edith Wirth-Sukkau „Itališkas vaizdas Nidoje“. Beje: *Edith Wirth-Sukkau (1881, Karaliaučius – 1941, Karaliaučius)*, susituokusi su savo dėstytoju Karaliaučiaus dailės akademijoje Hermannu Wirthu, „*Nidoje, Preiloje lankėsi nuo 1910 metų.*“*

Paskutinis mūsų žygio punktas

buvo tarsi visus lūkesčius pranokęs koncerto bisas. Atsižiūrėjus į „itališką vaizdą“, mūsų gidė ištare: kas dar turite jėgų (taigi punktas neprivalomas), galime nueiti iki Birnstengelio namo, taip pat Reissmanno projektuoto... Tiesą sakant, ši pavardė, pristatant Nidos dailininkų koloniją, nenuskamba dažnai. Richard Theodor Birstengel (1881, Dresdenas – 1968, Dresdenas), studijavo tapybą Dresdeno dailės akademijoje. „1930 m. Birnstengelis pirmą kartą apsilankė Nidos dailininkų kolonijoje, o 1937 m. pasistatė Nidoje vietinio stiliaus namą su dirbtuve ir iki 1944 m. čia vasarodavo kartu su Gelbkės šeima [dailininkai Georg Hermann Gelbke ir Birstengelis buvo vedę seseris. – A. P.]. Nidos laikotarpis laikomas kūrybingiausiu jo biografijoje.“* Priėjome ant kalvelės jau Purvynėje (būtosios žvejų gyvenvietės pakraštyje) tradicinį medinės architektūros namą, turėjome galimybės apžiūrėti jį iš visų pusių – išėjęs vyriškis maloniai atšaukė į gidės prašymą, pats pasakojo, kad dar jo senelis rūpinosi šiuo namu, išnešė ir ankstesnio periodo nuotraukų (pasirodo, dabartinis šio istorinio namo šeiminkas – muzikas iš dailininkų Jurkūnų giminės).

Taigi patyrėme, kad Nidos dailininkų kolonija – gan difuzinis darinys. Kai kurie jos nariai tarpusavyje „prasilenkdavo“, vieni pasitraukdavo, kiti įsiliedavo, vieni čia nugyvendavo žymią gyvenimo dalį, kitų kūrybiniame kelyje Kuršių nerija buvo epizodinė stotelė. Negalime nepaminėti „lietuviškiausio“ šios kolonijos atstovo, Rytpurviuose ūkininkų šeimoje gimusio, Lietuvos pilietybę 1920 m. priėmusio Prano Domšaičio (1881, Kropynos – 1965, Keiptaunas). „1914–1918 m. atvykdavo į Nidą.“* Galime džiaugtis turėdami Klaipėdoje Prano Domšaičio dailės galeriją.

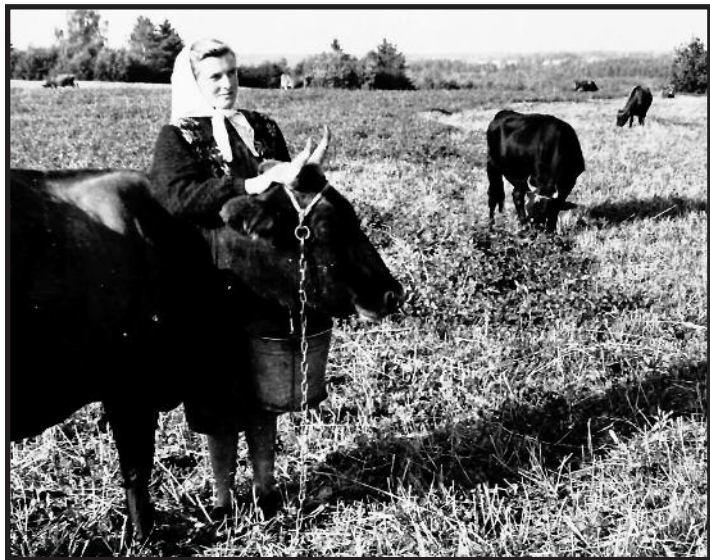
Reikia tikėtis ir Nidoje neilgai trukus rasiantis žymiosios kolonijos ekspoziciją.

EILĖRAŠČIŲ SPAŠTAI

Atkelta iš 6 psl.

Ir štai virto nuvirto trys neįtikėtinai permainingi, audringi dešimtmečiai. 2001 metais, tuoj po rugsėjo 11-osios atakos, Los Angeles, prie lietuviškos Šv. Kazimiero bažnytelės, po pamaldų pamatau kieme liesą Bernardo Brazdžionio figūrą! Poetas nužengė tarsi iš vaizduotės altoriaus...

Tiesą pasakius, jau buvau jį matęs ir Lietuvoje, 1989-ųjų „Poezijos pavasario“ renginiuose, tačiau tada svečias buvo apspistas gerbėjų spiečiaus kaip

Izidoriaus Girčio nuotr.

šventasis ar pranašas. Dabar gi jis stovėjo netoliese, vienas ir nusiminęs it mūkelė... Priėjęs pasisakiau esąs iš Anykščių, pas ką ir ko čia atkakes. B. Brazdžionis sukluso. Nors tokio susitikimo su garsiuoju poetu net vaizduotėj nebuvau regėjęs, iškart prisiminiau savo mokyklinį eilėraštį „Lietuva“: kaip jį spaudos redaktoriai atmetinėjo, nes buvo pernelyg „brazdžioniškas“ bei „netarybiškai liūdnas“.

– Jums tada net liūdėti nebuvo leista, – ne be užuojautos ištare poetas.

– Pas mus buvo įmanomas tik vienas liūdno veido personažas – paminklas „Pirčiupių motina“!

Poetas nusijuokė, ir aš tęsiau:

– Tada sugalvojau gudrybę: pavaadinime po žodžio „Lietuva“ prirašiau datą: 1942. Atseit, Lietuva liūdna, nes okupuota fašistų... Ir ką jūs manot – eilėraštis nebeužkliuvo net „Komjaunimo tiesai“!

– Jūs neapsirikot pasirinkdamas datą: kaip tik tais metais išėjo mano rinkinys „Per pasaulį keliauja žmogus“...

Klausydamasis poeto prisiminiau, kaip jis, švėsdamas 90-metį, pajuokavo: aš visai nesenas – devyni yra vaikiškas amžius, o nulis juk nieko nereiškia! Mano akyse jis buvo gyvas įrodymas, koks ilgas ir prasmingas gali būti kilniai idėjai – Tėvynei ir Dievui – pašvestas gyvenimas...

Prašnekom apie eilėraščių likimus, kaip jie gimsta iš noro gražiau, laisviau gyventi, kaip juos įtakoja konkrečios realijos bei galimybės. Užsimezgė šiltas pokalbis, ir aš paklausiau, ar negalėtume susitikti ilgesniui pasišnekejimui? Mielai, dešimtą dešimtį įpusėjęs trubadūras norėtų anykštėnui daug ką papasakoti... Sutarėm, jog iškart jam paskambinsiu, kai tik grįšiu iš Kolumbijos.

Deja, po trijų mėnesių poetas jau buvo smarkiai pasiligojęs, ir man beliko

palinkėti savo didžiam įkvėpėjui didžios stiprybės...

Gyvenimo ratui dar pasisukus, netikėtai sužinojau, jog mane paauglystėje sužavėjusi B. Brazdžionio knyga „Per pasaulį keliauja žmogus“, tas pats egzempliorius, buvo vėl pakliuvęs į autoriaus rankas, – ar ne stebuklas?

Tai nutiko 1995 m. liepos pabaigoj, kai poetas su žmona Aldona Irena lankėsi Anykščiuose. Tąsyk juodu nusifotografavo prie paminklo A. Baranauskui šalia garsiosios klėtelės, Kultūros rūmų salėje susitiko su anykštėnais. Mano svainio Minvydo paprašytas autografo, poetas nustebo išvydęs senutėlę, bet puikiai išsilaikiusią savo eilėraščių knygą – ir paklausė, kaip pavykę taip ilgai ir gražiai ją išsaugoti? Minvydas nuoširdžiai atsakė: „Tai kad labai patiko!“

Žarijėlė...

*Ar čia – ne Gedimino kraštas,
Ne Vytauto šalis,
Kad svetimi tėvynėj bastos
Ir lėbauja linksmi?*

*Už algą, melagingą teisę
Kalbėt visiems visų vardu
Parduosim gintarinę laisvę
Ir Lietuvą kartu?*

*Kur mūsų sąžinė ir akys,
Širdžių neblėstanti galia,
Kai Donelaičio žemėj sako
„iskonno russkaja zemlia?“*

*Pamiršom Gardiną, Ašmeną, Svyrius,
Suvalkų ir Seinų girias?
Nejaugi su senoliais mirė
Lietuvių išdidi karta?*

Tęsinys kitame numeryje